

Колеснікова І.В.,

викладач кафедри методики викладання навчальних предметів Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, аспірант кафедри педагогіки Житомирського державного університету ім. І. Франка

Рецензент: Орлова О.А.,
старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, кандидат педагогічних наук

ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ ТА ПОКАЗНИКІВ РІВНЯ РОЗВИТКУ МЕДІАКУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ У ЗАКЛАДІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті акцентовано увагу на важливості процесу розвитку медіакультури вчителів у закладі післядипломної педагогічної освіти. Обґрунтовано основні критерії та показники рівня розвитку медіакультури педагогів.

Ключові слова: *медіакультура, професійна компетентність, система підвищення кваліфікації, критерії та показники розвитку медіакультури педагогів.*

Постановка проблеми. В умовах інформаційного суспільства одним із першочергових завдань сучасної освіти є розвиток медіакультури педагога, що сприяє його професійному розвитку, самовдосконаленню, удосконаленню професійної майстерності, умінь застосовувати здобуті знання в педагогічній практиці (сприйняття, розуміння, аналіз інформації, формування уявлень про механізми й наслідки впливу інформації на особистість). Модернізація системи освіти в Україні актуалізувала проблему розвитку медіакультури вчителів у процесі підвищення кваліфікації.

Актуальність зазначеного питання в сучасних умовах визначається не лише соціально-економічним розвитком суспільства, що потребує спеціально підготовлених, компетентних фахівців, а й входженням України у відкритий медіаосвітній простір, що зумовлює потребу у висококваліфікованих педагогічних кадрах, здатних до діяльності в умовах інформаційного суспільства.

В умовах медіатизації освіти формування професійної компетентності вчителя органічно пов'язується із забезпеченням його повноцінної підготовки до використання медіазасобів в навчальному процесі. На сучасному етапі в педагогічній науці представлено специфічний напрямок – медіаосвіту, який розуміється як процес освіти й розвитку особистості за допомогою та на матеріалі медіа.

Проте нині інформаційні ресурси України і світу все ще не використовуються в повному обсязі. Однією із причин цього є недостатній рівень сформованості медіакультури споживачів інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання медіа в навчальному процесі є важливим засобом для розбудови системи освіти відповідно до вимог сучасного інформаційного суспільства. Тому вагомою складовою професійної компетентності

сучасного педагога є його медіакультура. Теоретичні аспекти проблеми розвитку медіакультури педагогів досліджували науковці Л. Найдьонова, І. Доніна, М. Кузьміна, В. Мантуленко, В. Протопопова, І. Фатєєва, О. Федоров та ін.

Питанням підвищення кваліфікації педагогів приділялась значна увага в монографічних роботах плеяди вчених (В. Бондар, В. Киркалов, Н. Клокар, М. Красовицький, Ю. Кулюткін, М. Кухарєв, С. Крисюк, В. Маслов, В. Олійник, В. Онушкін, Н. Протасова, О. Тонконога, П. Худоминський та ін.), а саме: ролі інституту післядипломної педагогічної освіти в модернізації змісту освіти в Україні (Л. Даниленко, Н. Клокар, М. Лапенко, Л. Покроєва т.ін.); визначення особливостей процесу навчання в закладах післядипломної освіти (І. Жерносек, А. Зубко, М. Красовицький, С. Крисюк, В. Пуцов, Т. Сущенко та ін.).

Проблеми організації навчання фахівців у післядипломний період досліджувалися у різних аспектах: професіографічному (І. Багаєва, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Левітов, Г. Прозоров, Н. Протасова, В. Сластьонін, І. Чернокозов, М. Ярмаченко), психологічному (Г. Костюк, І. Коновальчук, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська, І. Татур, Р. Шакуров), програмно-цільовому (М. Ващенко, М. Золотухін, Т. Орлов, О. Савченко), діяльнісному (Ю. Бабанський, В. Бондар, Ю. Гільбух, Г. Горська, І. Жерносек, Є. Березняк, М. Красовицький, Н. Кузьміна, В. Кухар, В. Маслов, В. Пуцов), діагностично-методичному (О. Кочетов, Р. Скульський), історичному (М. Грищенко, С. Крисюк, В. Майборода, М. Стельмахович, Б. Ступарик та ін.).

Звернення до проблеми розвитку медіакультури педагогів у системі післядипломної освіти свідчить про значущість цього питання та недостатню його розробленість у сучасній науковій літературі.

Метою статті є визначення основних критеріїв та показників рівня розвитку медіакультури вчителів у процесі підвищення кваліфікації в закладі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Виникнення та розвиток інформаційного суспільства нерозривно пов'язані з усвідомленням фундаментальної ролі інформації в суспільному розвитку, розглядом у широкому соціокультурному контексті таких феноменів, як інформаційні ресурси, нові інформаційні технології, інформатизація.

За останні роки увагу дослідників стали привертати освітні аспекти формування інформаційного суспільства. Вони пов'язані насамперед з аналізом проблем інформаційного суспільства як такого, що постійно навчається, оскільки для всіх його членів зростає потреба в постійному підвищенні кваліфікації, оновленні знань, освоєнні нових видів діяльності.

У контексті досліджуваної проблеми **медіакультуру вчителя будемо розглядати як складову загальної культури, елемент професійної діяльності, що сприяє неперервному розвитку культури спілкування в аспекті медійних, творчих і комунікативних здатностей, критичного мислення, знань, умінь, навичок сприймати та інтерпретувати медіадискурс.**

Зауважуємо, що вплив медіакультури на розвиток особистості вирізняється всебічним характером: медіакультура може впливати на інтелект, емоції, сприяти формуванню світогляду, творчого і критичного мислення. Медіакультура передбачає розвиток в особистості певних навичок: інтерпретувати інформацію; розуміти її сутність; виявляти адресну спрямованість; розуміти головне в інформаційному повідомленні; знаходити потрібну інформацію в різних джерелах; трансформувати інформацію (змінювати її обсяг, форму, знакову систему тощо); знаходити помилки в інформації та аргументовано виправляти їх; сприймати альтернативні точки зору на одну проблему і знаходити ґрунтовні аргументи на користь і проти них; установлювати зв'язки між повідомленнями; укладати особисту думку щодо змісту повідомлення; уміти довести правоту власної точки зору щодо зазначеної проблеми.

У суспільстві зростає значення медіакультури як засобу пізнання людиною довколишнього світу в його соціальних, інтелектуальних, моральних, психологічних аспектах. У сучасності медіакультура як суспільний феномен створює нове середовище існування, нову реальність. Вона дає можливість вчителю бути сучасним, активно діяти в інформаційному середовищі, використовувати найновітніші досягнення техніки.

Процес розвитку медіакультури педагогів розглядаємо як динамічний процес, що триває протягом усього життя. Для того, щоб досягнути і застосовувати на практиці весь освітній, виховний і розвивальний потенціал сучасних медіазасобів, вчитель має володіти високим рівнем медіакультури.

Використання рівневого підходу в педагогічній теорії передбачає чітке визначення комплексу *критеріїв* та *показників*, за допомогою яких вивчають динаміку досліджуваного явища. У зв'язку з цим у роботі представлено власну характеристику **критеріїв та показників рівня розвитку медіакультури вчителів**. Базовим критерієм для визначення відповідних критеріїв та показників, що характеризують медіакультуру, стали наукові доробки Г. Паринової, Д. Чернілевського та ін., які розкривають значимість саме результату в межах навчальної взаємодії, який оцінюється з урахуванням рівня розвитку в учасників відповідних знань, умінь, навичок.

Зауважуємо, що в основу розроблення критеріїв і показників досліджуваного явища покладено структуру медіакультури вчителів. Критерії та показники повинні бути об'єктивними й поєднувати найсуттєвіші ознаки досліджуваного явища, охоплювати типові сторони процесу чи явища, формулюватися чітко, лаконічно, точно, включати ті характеристики, які не вступають у протиріччя між собою та складають у результаті цілісну картину щодо досліджуваного явища.

Показники – це якісні або кількісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки об'єкта, який вивчається, тобто ступінь сформованості того або іншого критерію.

Безсумнівно, що процес розвитку медіакультури містить у собі значну кількість аспектів, кожний із яких потребує спеціального розгляду. Але в межах окремого дослідження неможливо досягнути і проаналізувати всі критерії такого складного явища, як розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти. Наголошуємо також, що процес розвитку медіакультури вчителів в межах експериментальної роботи в системі післядипломної освіти триває чотири тижні (курсний період). Ураховуючи також, що велика кількість критеріїв створює нездоланні утруднення в користуванні ними, обмежимося тими, які відображають окреслене нами коло проблем та обумовлюють можливість їх розв'язання в межах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Таким чином, **основними критеріями для оцінки результативності розвитку медіакультури вчителів** стали: **мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний**, які адаптовані до вивчення досліджуваного явища.

Безперечно, властивості та якості особистості є важливим підґрунтям для реалізації професійно-педагогічної діяльності, спрямованої на формування медіакультури учнів. Однак у курсовий період у ході експериментальної роботи можна визначити лише сформовані якості слухачів, оскільки вони володіють усталеним комплексом властивостей, що формувалися протягом попередніх років. За таких умов (навчання протягом 4 тижнів) говорити про динаміку цього процесу неможливо: усталені ознаки потребують тривалої зовнішньої дії. Розглядаючи розвиток медіакультури вчителя в післядипломній освіті як складової освіти дорослих, акцентуємо увагу на важливості оволодіння педагогами відповідними формами, методами, засобами, що забезпечать високий рівень медіакультури у професійній діяльності. Тому обмеження критеріїв на особистісному рівні (особистісний критерій) не суперечать поставленим завданням експериментальної роботи.

Зважаючи на підхід Г. Селевко [12], вважаємо за потрібне оцінити внутрішній стан слухача, тобто його мотиваційну сферу. Науковець стверджує, що за ставленням до певного

виду діяльності виділяють зовнішні мотиви (виникають під впливом і тиском зовнішніх імпульсів – вимог, наказів примусів) та внутрішні ("зароджується" через внутрішній дискомфорт, спрямовані на отримання внутрішнього задоволення, позитивного стану людини). Отже, **мотиваційний критерій** має комплексне змістове наповнення та включає такі показники:

- *соціальні мотиви*: потреби реалізувати запит держави щодо підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, стати конкурентоздатним фахівцем на ринку праці;
- *особистісно-професійні мотиви*: потреби забезпечити умови для професійної мобільності, удосконалювати професійні знання та вміння на основі впровадження медіаосвітніх технологій, здійснювати професійну діяльність з використанням медіаосвітніх ресурсів;
- *утилітарні мотиви*: потреби в підвищенні кваліфікаційної категорії, у визнанні керівництвом, колегами, батьками, учнями;
- *когнітивний критерій* у межах досліджуваної проблеми означає наявність у вчителя загальних і спеціальних знань, зорієнтованих на розвиток медіакультури.

Вважаємо, що вчителю для розвитку власної медіакультури та медіаграмотності учнів необхідні як загальні, так і спеціальні знання, оскільки сформованість тільки окремих знань, як показує практика, призводить до обмеженості й малопродуктивності.

Визначаємо такі **показники когнітивного критерію**:

- *загальні знання*: знання, що обумовлюють загальний кругозір (знання з основ філософії, політики, соціології, релігієзнавства, права, техніки тощо); знання, пов'язані із професійною діяльністю (психолого-педагогічні, знання теорії та методики навчання предмета, теорії і методики виховання, змісту та методів роботи з батьками тощо).
- *спеціальні знання*: знання історико-теоретичних аспектів становлення та розвитку медіаосвіти; знання про медіакультуру як мету та результат медіаосвіти (історія розвитку, базові категорії та поняття); знання змісту та специфіки основних форм упровадження медіаосвітньої діяльності.

Проаналізуємо **операційний критерій**, безпосередньо пов'язаний із цілісною системою відповідних умінь, необхідних для формування й розвитку медіакультури.

Уміння, що забезпечують можливість розвивати у практичній діяльності медіакультуру, насамперед будемо розглядати як здатність вчителів на основі здобутих знань реалізувати цілі навчання і, водночас, – як цілеспрямовану динамічну систему осмислених дій, що ґрунтується на знаннях соціального та фахового підґрунтя медіакультури.

Наукова важливість дослідження операційного критерію підтверджена працями А. Акімової, А. Деркача, Н. Кузьміної та ін. [6 та ін.], які виокремлюють п'ять основних груп умінь (із загальної структури педагогічної діяльності): *гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні та організаційні*. Стисло проаналізуємо сутнісну характеристику вмінь кожної із виділених груп у контексті нашого дослідження.

Зміст *гностичних умінь* визначає дії, спрямовані на дослідження об'єкта, процесу і результату розвитку медіакультури вчителів. Такий підхід потребує накопичення інформації щодо актуальних тенденцій розвитку медіакультури особистості взагалі та медіакультури вчителя зокрема.

Головна функція *проектувальних умінь* полягає в перспективному моделюванні стратегічної програми розв'язання актуальних цілей і завдань у межах досліджуваної проблеми, зокрема проектування мети і програм розвитку медіакультури вчителів; моделювання поєднання ефективних форм і методів для досягнення поставлених завдань; прогнозування методів і прийомів розвитку медіакультури вчителів.

Конструктивні вміння вчителів обумовлюють трансформацію і переведення стратегічних цілей моделі розвитку медіакультури вчителів у тактичні та оперативні завдання, що досягається на основі складання спеціально розроблених планів, добирання

ефективних засобів їх реалізації. Відповідно важливим є контролювання раціонального змісту, методів і прийомів розвитку медіакультури, стимулювання вчителів до активного залучення у процес.

Розвиток медіакультури вчителів у процесі підвищення кваліфікації ґрунтується на основі комунікативної культури, що виконує регулятивну функцію. За таких умов *комунікативні вміння* передбачають моделювання і створення атмосфери психологічної підтримки процесу розвитку медіакультури вчителів.

Організаційні вміння розглядаються нами як такі, що поєднують комплекс специфічних і взаємопов'язаних операцій, які дозволяють найбільш ефективно виконувати професійну діяльність – це сукупність практичних прийомів і способів її організації як підґрунтя спеціальної підготовки і професійної діяльності. У нашому дослідженні зосереджуємо увагу на оволодінні вчителями вміннями організації власної медіакультури, оскільки вона є значущою в педагогічній діяльності.

Особистісний критерій включає професійну спрямованість та наявність особистісних якостей, які забезпечують здатність учителя до діяльності, спрямованої на розвиток як власної, так і медіакультури учнів.

Показниками особистісного критерію є *адаптивність* – здатність особистості відповідати вимогам інформаційного суспільства; *мобільність* – властивість особистості швидко адаптуватися у різних сферах педагогічної діяльності, що базується на прагненні до самореалізації, самовдосконалення; *здатність оцінити* свої можливості та спрогнозувати особистісний розвиток.

Основним критерієм визначення рівня медіакультури вчителів визнано її сформованість у процесі підвищення кваліфікації. Поняття "рівень" розуміємо як відображення діалектичного характеру процесу розвитку, що дає можливість пізнати предмет у всьому різноманітті його властивостей, відносин та зв'язків [1]. Тому на основі критеріїв і показників було визначено **три рівні сформованості медіакультури вчителів**: низький, середній, високий.

У загальному значенні **низький рівень** відповідає неусвідомленому розвитку медіакультури, коли вчитель недостатньо використовує здобуті знання та набуті вміння для використання медіаресурсів у професійній діяльності; професійна мобільність і адаптивність у медіапросторі відбуваються на рівні обов'язку, без особливої ініціативності.

Середній рівень відповідає усвідомленому розвитку медіакультури, за якого вчитель визнає перспективи професійного майбутнього та досить активно використовує набутий досвід для застосування медіаосвітніх ресурсів у професійній діяльності, знає, як отримати інформацію, якої він потребує, може оцінювати і впроваджувати відповідні стратегії інформаційного пошуку.

Високий рівень відповідає усвідомленому розвитку медіакультури, коли вчитель виявляє здатність до швидкого адаптування в медіапросторі, виявляється високий ступінь мобільності сприйняття та оброблення інформації.

На основі визначених критеріїв, що відповідають структурним компонентам медіакультури вчителів, проведено якісний і кількісний аналіз досліджуваного явища. Визначені критерії та показники стали підґрунтям для здійснення експериментальної роботи.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо стверджувати, що в період переходу до інформаційного суспільства необхідно підготувати педагога до швидкого сприйняття та опрацювання великих об'ємів інформації, оволодіння сучасними засобами, методами та технологією роботи з інформаційними ресурсами. Медіакультура заслуговує на особливу увагу тому, що саме вона дає можливість педагогу бути сучасним, активно діяти в інформаційному середовищі, використовувати найновітніші досягнення ІКТ у професійній діяльності. Підвищення кваліфікації є необхідним складником професійної діяльності педагога. Тому перед закладами післядипломної освіти постає важливе завдання – допомогти

вчителям зорієнтуватися в нових умовах, ознайомити їх із медіаосвітніми технологіями навчання та навчити впроваджувати їх у педагогічну практику.

Список використаних джерел

1. Банько Н. А. Формирование профессионально-педагогической компетентности как компонента профессиональной подготовки менеджеров / Н. А. Банько. – Волгоград : ВолгГТУ, 2004. – 75 с.
2. Баришполець О. Т. Український словник медіакультури / О. Т. Баришполець ; НАПН України. – К. : Міленіум, 2014. – 196 с.
3. Кириллова Н. Б. От медиакультуры к медиалогии [Электронный ресурс] / Н. Б. Кириллова // Культурологический журнал. – 2011. – №4(6).– Режим доступа : http://www.cr-journal.ru/rus/journals/98.html&j_id=8.
4. Коновалова Н.А. Развитие медиакультуры студентов педагогического вуза : автореферат дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01, 13.00.08 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Н.А. Коновалова. – Вологда, 2004. – 22 с.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Редакція 2016 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzheniya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/.
6. Кузьмина Н. В. Акмеологическая концепция развития профессиональной компетентности в вузе : монография / Н. В. Кузьмина, В. Н. Софьина. – СПб. : Изд.-во НУ "Центр стратегических исследований", 2012. – 200 с.
7. Масол Л.М. Медіакультура / Л. М. Масол // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г.Кремень. – К. : Юніком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Медіакультура особистості : соціально-психологічний підхід : навчальний посібник / [О.Т.Баришполець, О.Є. Голубева, Л. А.Найдьонова, Г.В.Мироненко, В.В. Різун та ін.] ; за заг. ред. Л. А.Найдьонової, О.Т.Баришпольця. – К. : Міленіум, 2009. – 440 с.
9. Медіакультура та медіаосвіта учнів ЗОШ : візуальна медіакультура / Н. І. Череповська. – К. : Шкільний світ, 2010. – 128 с.
10. Найдьонова Л.А. Перспективи розвитку медіаосвіти в контексті Болонського процесу : процесуальна модель медіакультури / Л.А. Найдьонова // Болонський процес і вища освіта в Україні та Європі : проблеми й перспективи. – К., 2007. – С. 162–168.
11. Саварин П.В. Науково-теоретичні передумови застосування медіатехнологій у підготовці фахівців технічного профілю / П.В. Саварин // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2016. – № 4. – С. 4–7.
12. Селевко Г. К. Технологии развивающегося обучения / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2005. – 192 с.

Колесникова И. В. Определение критериев и показателей уровня развития медиакультуры учителей в заведении последиplomного педагогического образования

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена изменением требований к профессиональной деятельности педагогов в условиях информационного общества. Модернизация системы образования в Украине актуализировала вопросы развития медиакультуры учителей в условиях последиplomного образования. Реализация этой проблемы в процессе повышения квалификации учителей побуждает к подбору эффективных информационных средств и телекоммуникационных технологий, что позволит педагогам осознанно самореализоваться в открытом информационно-образовательном пространстве. Для обеспечения процесса развития медиакультуры педагогов важно обосновать основные критерии и определить показатели уровня развития их медиакультуры в процессе повышения квалификации.

Ключевые слова: медиакультура, профессиональная компетентность, система повышения квалификации педагогических работников, критерии и показатели уровня развития медиакультуры педагогов.

Kolesnikova, I.V. Defining of Criteria and Indicators of the Level of Development of Media Culture of Teachers in the Institution of Postgraduate Pedagogical Education

The topicality of the material outlined in the article is determined by the changes in the requirements for the professional activity of teachers in the conditions of the information society. Modernization of the education system in Ukraine has actualized the issue of developing the media culture of teachers in postgraduate education. The implementation of this problem through the process of improving the teachers' skills encourages the selection of effective information tools and telecommunication technologies, which will enable teachers to consciously realize themselves in an open information and educational space. In order to ensure the process of development of teachers' media culture, it is important to substantiate the main criteria and determine the indicators of the level of the development of their media culture in the process of professional development.

Key words: media culture, professional competence, system of teachers' professional development, criteria and indicators of development of teachers' media culture.